

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Transforming wayang for contemporary audiences: dramatic expression in Purbo Asmoro's style, 1989-2015.

Emerson, K.

Citation

Emerson, K. (2016, June 28). *Transforming wayang for contemporary audiences: dramatic expression in Purbo Asmoro's style, 1989-2015*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/41304>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/41304>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/41304> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Emerson, Kathryn

Title: Transforming wayang for contemporary audiences : dramatic expression in Purbo Asmoro's style, 1989–2015

Issue Date: 2016-06-28

Samenvatting

De moderne evolutie van wajang voor hedendaags publiek **Dramatische expressie in Purbo Asmoro's *stijl*** **1989-2015**

Kathryn Emerson

(translated into Dutch by Rob van Albada and Nienke Aben)

Dit proefschrift onderzoekt een nieuwe stijl van wajanguitvoering in Solo en omgeving (midden-Java), die in academische kringen bekend staat als de gehele nacht durende *garapan*: een hedendaags-interpretatieve wajanguitvoering die de gehele nacht duurt. Dit vernieuwende systeem om een verhaal te vertellen, toegepast op de traditionele nachtelijke wajanguitvoeringen, werd geschapen en voor het eerst toegepast door dhalang Purbo Asmoro in 1989. Gedurende een tiental jaren ontwikkelde Purbo Asmoro de stijl verder en hij zet dit werk tot op heden voort. Tegen 2000 was de gehele nacht durende *garapan* de overheersende stijl geworden voor de generatiegenoten van Purbo Asmoro's leeftijdsgenoten en ook voor jongeren, hetzij partieel of als een complete, systematische benadering.

Dit proefschrift definieert de gehele nacht durende *garapan*-stijl en analyseert de individuele elementen. Een nauwkeurige blik op de creatieve processen van Purbo Asmoro geeft inzicht in de uitdagingen en de voordelen van deze nieuwe stijl. De complexe, historische achtergrond en de culturele context van de opkomst van de gehele nacht durende *garapan*-stijl wordt in detail geschetst, evenals de toepassing van dit nieuwe systeem van dramatische expressie door andere dhalangs uit de Solo-stijl.

De promovenda heeft sinds 1991 gamelan gespeeld in Solo, en is sinds 2004 vertaler van uitvoeringen, student en gedreven volger van wajang op Java. Hierbij is opgevallen dat een gerichte studie van de gehele nacht durende *garapan*-stijl opvallend afwezig was in zowel formeel onderzoek als in informeel discours in de gemeenschap van kunstenaars. Dit opvallende gebrek aan kennis en classificatie

van de belangrijkste ontwikkeling in wajangstijl in een kwart eeuw, inspireerde tot dit promotieonderzoek. Door het bestuderen van de geschiedenis, ontwikkeling, creatieve vereisten en de filosofische basis van de gehele nacht durende *garapan*-stijl van Purbo Asmoro te onderzoeken kan de gangbare Solonese wajanguitvoeringspraktijk worden beoordeeld en volledig worden begrepen.

Hoofdstuk 1: Introduction behandelt de overvloed aan bestaande geschriften over de praktijk van wajanguitvoeringen in de regio Solo, uiteenlopend van handboeken voor dhalangs uit de jaren 1870 tot technische handboeken van ISI Solo (voorheen bekend als ASKI, de Kunstacademie in Solo, Midden-Java) uit de jaren 2000. Daarnaast bestaan modelscenario's geschreven door dhalangpedagogen uit de dertiger jaren en scenario's van Tristuti die zich verspreidden in de dhalanggemeenschap in de negentiger jaren. De klassieke uitvoeringen zijn goed gedocumenteerd door Javaanse schrijvers. Westerse geleerden zoals Brandon, Feinstein, Keeler en Clara van Groenendael hebben een helder inzicht gegeven in de klassieke wajangtraditie. De verkorte wajang van ASKI is aan het einde van de jaren '70 uitvoerig beschreven door Sudarko, Suwarno en Murtiyoso, en ook gedocumenteerd door de westerse geleerden Arps, Sears en Brinner. Kayam, Kuato, Supanggah, Sumarsam, Suratno en Mrázek hebben stromingen onderzocht die de wajang drastisch hebben veranderd in de jaren '80 en '90, een tijdperk dat bekend staat als *wayang hura-hura* (wajang voor licht vermaak). Zij concentreerden zich de ontwikkeling van de komische intermezzo's. Curtis, Nugroho, Soemanto en Poerwono verschaften gedetailleerde artistieke profielschetsen van een aantal bekende dhalangs, waarmee ze inzicht gaven in hun creatieve processen. Sugeng Nugroho heeft de nieuwe vorm van een biografische schets onderzocht die bekend staat als *lakon banjaran*.

Tot aan de publicatie van Asmoro en Emerson's *The Wayang Educational Package* (2013) ontbrak een bredere stilistische discussie over post-klassieke, post-bekorte en post-*hura-hura* wajang, met name Purbo Asmoro's gehele nacht durende *garapan*-stijl en zijn latere uitbreidingen en wijzigingen ervan door andere dhalangs. Dit proefschrift zet dat verkennende werk uit 2013 voort. Hoofdstuk 1 beschrijft de onderzoeksmethodologie vanuit de achtergrond en perspectief van de promovenda.

De volgende drie hoofdstukken, de hoofdstukken 2 tot 4, schetsen het historisch perspectief dat heeft geleid tot de schepping van de gehele nacht durende *garapan*-stijl. In **Hoofdstuk 2: Classical Style**, worden de parameters onderzocht van de termen 'klassiek en traditioneel', alsmede die van de 'paleis-klassieke' stijl, de 'dorps-klassieke' stijl en de Nartosabdo-stijl. **Hoofdstuk 3: Condensed Style** verkent *padat* (bekorte stijl), zoals die is ontwikkeld aan de ASKI in de jaren '70 en '80. Het hoofdstuk bevat een nauwkeurige beschouwing van de betrokken initiatiefnemers, zoals Bambang Suwarno, Bambang Murtiyoso, Sumanto, Sukardi en uiteindelijk Blacius Subono. Sukardi's *lakon padat* scenario, *Kunthi Pilih (Kunthi's Keuze)*, wordt in detail onderzocht. **Hoofdstuk 4: Birth of an Idea** introduceert Purbo Asmoro en schetst zijn opvoeding, zijn studie aan de SMKI (Hogere School voor de Kunst, Solo), de invloed van ASKI op zijn werk, en tenslotte de persoonlijke uitdaging die hem inspireerde tot het idee van de gehele nacht durende *garapan*-stijl in 1989. Dit hoofdstuk onderzoekt ook zijn vroege carrière toen hij verdiept was in de *wayang hura-hura* (gesponsord door PANTAP beweging), en zijn teleurstelling over deze kunstzinnige stroming.

De hoofdstukken 5 - 7 bieden een gedetailleerd onderzoek en analyse van de gehele nacht durende *garapan*-stijl, gebruik makend van eerstelijns voorbeelden uit twee opnames, beide gepubliceerd in 2013 als deel van het *Wayang Educational Package*: de uitvoering door Purbo Asmoro in oktober 2007 van *Makutharana (de Kroon van Rama)* op het binnenplein van het kantoor van de regent (Bupati) van Pacitan, oost-Java, en zijn uitvoering in november 2007 van *Sesaji Raja Suya (de Plechtige Offerande van de Koningen)* op het stadspan van Pacitan, oost-Java.

Hoofdstuk 5: A New Vocabulary for Wayang Accompaniment beschrijft het nieuwe muzikale vocabulaire dat wordt gebruikt in de gehele nacht durende *garapan* uitvoeringen. Dit nieuwe vocabulaire omvat een aantal technieken: 1) het gebruik van stukken buiten het traditionele wajangrepertoire, zoals uit traditioneel optocht-, concert- of dansrepertoire; 2) het gebruik van traditionele stukken die op een nieuwe manier worden gespeeld; 3) het gebruik van stukken die in de zeventiger jaren werden gecomponeerd aan ASKI voor *padat* en *sandos* (multi-dhalang, Indonesisch gesproken wajanguitvoeringen met een extra breed scherm) of voor dansdrama's; of 4) het ter plekke creëren van nieuwe fragmenten tijdens repetities, hetzij

instrumenteel, hetzij vocaal. Er zijn ook nieuwe soorten overgangen , alternatieve instrumentbezettingen en vernieuwende simultane uitvoering van verschillende muzikale onderdelen.

Hoofdstuk 6: The Prologue onderzoekt de proloog, één van de meest karakteristieke onderdelen van de gehele nacht durende *garapan*-stijl. Veel dhalangs gebruiken deze, zelfs als ze daarna verder gaan met een geheel klassieke uitvoering. Hoofdstuk 6 onderzoekt de structuur en het doel van de uitvoerige inleidingen van Purbo Asmoro, zijn creatieve proces, evenals de dramatische categorieën die kunnen worden gebruikt om elementen van zijn inleidingen te definiëren.

Hoofdstuk 7: Creating Dramatic Hierarchy – The Poignant and the Familiar schetst hoe Purbo Asmoro na de inleidingen zijn gehele nacht durende *garapan*-uitvoeringen vormgeeft. Met een diep doordacht thema, een eeuwige vraag, brandend conflict of strijd als zijn globale punt van aandacht, gebruikt Purbo Asmoro technieken uit *padat* voor specifieke momenten of gedeelten van het verhaal. Hij herschept met gebruik van *padat*-technieken het verhaal en de dialoog, de opeenvolging van wajangbewegingen, de muzikale begeleiding, karakterisering en details van het verhaal. Hiermee onderstreept Purbo structuren, legt de nadruk op beslissende momenten en versterkt diep rakende interacties. Tussen deze verspreide *padat*-technieken biedt Purbo bekende visuele attracties zoals traditionele vechtszenes, scènes van vertrekkende legers en het formele afscheid nemen binnen het hof aan het einde van een scene. Het rijzen en dalen van de *padat*-intensiteit, gecontrasteerd met het bekende en traditionele, schept een dramatische hiërarchie die zich uitstrekt over de nachtelijke wajanguitvoering.

Hoofdstuk 8: Multi-Episode Constructions toont hoe Purbo Asmoro zijn gehele nacht durende *garapan*-stijl toepast op complexere structuren, waarbij meerdere episodes worden gecombineerd tot één uitvoering. Terwijl hij beroemd is om zijn *lakon banjaran*, van geboorte tot dood reikende biografische schetsen, bevat zijn repertoire van meervoudig samengestelde episodes ook gedeeltelijke, biografische schetsen, lakons waarin slechts een paar opeenvolgende episodes zijn gecombineerd, en lakons die de evolutie van een wapen, erfstuk of filosofie traceren.

Hoofdstuk 9: In the Hands of Other Practitioners biedt korte schetsen van een aantal andere dhalangs die tegenwoordig actief zijn in de Solonese

wajanggemeenschap. Aandacht gaat hierbij uit naar hoe zij Purbo Asmoro's gehele nacht durende *garapan*-stijl zien, welke elementen zij hebben overgenomen en in welke mate. Dit hoofdstuk benoemt tevens enkele dhalangs die de stijl van Purbo Asmoro geheel verwerpen en daarnaast ook de reactie van oudere dhalangs op deze ontwikkelingen in de wajang.

Hoofdstuk 10: Conclusion presenteert het creatieve proces van Purbo Asmoro, en vat samen hoe hij de gehele nacht durende *garapan* construeert en wat hij bewust weglaat. Tenslotte poneert dit proefschrift de volgende stellingen:

1. De gehele nacht durende *garapan*-stijl heeft de praktijk van de Solonese wajanguitvoeringen voorbij het classicisme en de *hura-hura* en PANTAP periode van de jaren '90 heeft gebracht. De gehele nacht durende uitvoeringen vielen vanaf 2000 niet langer in twee categorieën uiteen, te weten de klassieke (paleis-, dorp- of Nartosabdostijl) en *hura-hura*. In tegenstelling tot de gedachten van het negentiger jaren publiek ontstonden zo vijf categorieën: klassiek, *hura-hura*, de gehele nacht durende *garapan*, door *garapan* geïnspireerd (maar niet als een totaal systeem toegepast), of uitvoeringen die significant buiten het traditionele kader vielen.
2. De gehele nacht durende *garapan*-stijl werd ontwikkeld door Purbo Asmoro, en door hem voor het eerst uitgevoerd in maart 1989. Deze stijl is gebaseerd op de begrippen over *padat* van de ASKI.
3. De gehele nacht durende *garapan* zoals door Purbo Asmoro in praktijk gebracht, past *padat* alleen toe in goed gekozen segmenten, teneinde een dramatische hiërarchie te scheppen en diepe emoties over te brengen.
4. De gehele nacht durende *garapan* is de belangrijkste invloed geweest op dhalangs die jonger zijn dan Purbo Asmoro, zelfs als ze het systeem niet op dezelfde wijze toepassen zoals hij dat doet.

Terwijl wajang zo lang als de wetenschap kan vaststellen, zich in een constante toestand van vernieuwing bevindt, zijn er aanzienlijke veranderingen geweest in de uitvoeringspraktijk in de laatste vier decennia (1975-2015), in het bijzonder gedurende de afgelopen twintig jaar. Westers discours over de recente ontwikkeling in wajang was vooral beperkt tot de beweging voor ingekorte wajang (*padat*) aan de

ASKI, de komische intermezzo's en de speciale effecten en innovatieve trucages in de gevechtsscenes sinds de jaren negentig. Sommige wetenschappers onderzochten alternatieven die sterk afweken van het traditionele kader, zoals vormen met moderne figuren in alledaagse buurten, of een geheel ander ontwerp van toneel en instrumentarium. Discours tussen Javaanse onderzoekers had de neiging de stilistiek te negeren en rechtstreeks te belanden in een discussie over de uitvoeringen van Purbo Asmoro, zonder zijn innovatieve systeem in beschouwing te nemen. Dit proefschrift poogt in deze lacune te voorzien. Het nodigt onderzoekers uit om de bespreking van de komische intermezzo's en de sensationele gevechtsscenes te verlaten, en hun aandacht te richten op de waarlijk radicale, diepgaande en soms ook subtiele veranderingen in het vormgeven van dramatische expressie in de gehele nacht *garapan*-stijl van Purbo Asmoro.